

ДУХОВНЕ СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ВИХОВАТЕЛЯ ДОШКІЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ В СИСТЕМІ ВИХОВНОЇ РОБОТИ ВИКЛАДАЧА УНІВЕРСИТЕТУ

У статті зроблено обґрунтування залежності успіху в духовному становленні студента університету майбутнього вихователя дошкільного навчального закладу від розуміння викладачем особистості студента.

Ключові слова: духовність, духовне виховання, духовна вихованість, дошкільний навчальний заклад, вихователь.

У сучасних умовах державотворення в Україні роль духовності громадян набуває особливого значення. Адже без духовного багатства – освіченості, морально-етичних засад, патріотизму, естетичної культури неможливе відродження українського суспільства. Сприймання людиною цих цінностей значно полегшується, якщо вони прищеплюються їй через народні національно-культурні традиції, звичаї, рідну мову.

Основи теорії розуміння людини людиною вперше в психології закладені О. Бодальовим. Він розглядає цей феномен як важливий компонент і умову успішної взаємодії людей у процесі спільної діяльності.

Зарубіжні вчені цей процес трактують як внутрішньо зумовлений і не залежний від умов діяльності і спілкування. Такий підхід до проблеми виключає можливість дослідження розуміння як процесу, а також як фактор формування особистості (А. Гефзеле, Д. Ріанс, П. Джексон).

Г. Костюк, А. Смирнов визначають розуміння як мисленнєвий процес, спрямований на пізнання безпосередньо не даних людині зв'язків і відношень об'єктів. Це пізнання суттєвого в об'єкті, розкриття його у зв'язках і відношеннях з іншими об'єктами [5, с.45].

Розуміння особистості є необхідною умовою спілкування, воно й неможливе без спілкування. Сферою нашого дослідження є система "людина-людина" ("викладач-студент"), тому розуміння ми розглядаємо як результат активної взаємодії обох боків, що проявляється в комунікативній діяльності.

Мета дослідження – теоретичне обґрунтування необхідності духовного становлення особистості майбутнього вихователя дошкільного навчального закладу. Ми виховуємо з припущення, що виявлена на основі аналізу студентських робіт недостатність комунікативного контакту між викладачами та студентами в навчально-виховному процесі університету зумовлена розбіжністю між соціальними настановами викладача та його рольовими функціями.

У дослідженні використані такі методи: включене спостереження за поведінкою студентів, бесіда, аналіз продуктів діяльності студентів та викладачів, а також метод тестування.

Аналізуючи навчально-виховний процес в університеті, допускаємо наявність різних рівнів розуміння викладачем особистості студента. Лише найвищий рівень є справжнім проникненням у суть особистості і дає високий виховний ефект, забезпечуючи інтегративний, системний вплив на особистість. Це виявляється можливим лише за умови творчого підходу викладача до педагогічної діяльності. Навчально-виховний процес в університеті характеризується специфічними особливостями. Це і форми навчання, і диференційованість навчання за фахом, і відносна самостійність студентів, впровадження кредитно-модульної системи.

Значною мірою відрізняється і соціальний контроль за поведінкою студентів. В університеті він порівняно анонімний, нерівномірний, що призводить до певних труднощів у здійсненні навчально-виховного процесу. Це спонукає викладача до поліпшення умов для спілкування зі студентом, до розуміння їх.

Вимагають від викладачів розуміння своєї особистості і самі студенти. Вони прагнуть тіснішого контакту: "Бажано, щоб викладачі більше бачили індивідуальність кожного з нас, зрозуміли, які ми різні", "хотілось би більше диспутів, в яких брали б участь викладачі". Такі відповіді свідчать про те, що студенти усвідомлюють соціальну роль викладача університету, домагаються розуміння викладачем своєї особистості, що сприяє духовному становленню майбутнього вихователя дошкільного навчального закладу.

Ми провели тестування і серед викладачів. Здебільшого, об'єктом спостереження в більшості характеристик викладачі вибирали активіста (старосту, його заступника), соціальна активність якого сама по собі сприяє розкриттю його особистісних якостей. Передусім фіксуються індивідуальні якості (темперамент, зовнішній портрет, стійкість уваги та швидкість її переключення), тобто ті якості, які виявляються на чуттєвому рівні пізнання об'єкта. Рідше знаходимо в характеристиках ставлення до інтелектуальної та суспільно корисної праці, світоглядні позиції студента, виявлення світогляду в його діяльності, хоч кожен педагог пам'ятає, що формування духовного світогляду у студента є першорядним завданням викладача університету. Духовний склад студента виступає в частині характеристик у плані готових висновків, поза діяльністю об'єкта.

Аналізуючи навчальні характеристики, написані на студентів, доходимо висновку, що проблема розуміння викладачем особистості студента вимагає наукових досліджень. Викладачам, які розпочинають роботу з групою, слід вивчати показники соціальної активності студентів. Значну допомогу викладачеві в розумінні ним особистості студента надасть, на нашу думку, вивчення матеріалів атестації студентів, рейтингу, тестування.

Навчальний процес у вищій школі і своєю змістовою основою, і формою спілкування між викладачем і студентом забезпечує величезні можливості духовного впливу на студента. Основна умова цього впливу – розуміння особистості виховуваного.

Так, у процесі проведення семінарських занять із курсу "Історія педагогіки", а також шляхом бесід нами було встановлено, що студенти утилітарно, по-споживацьки ставляться до навчання в університеті. Їм потрібні знання лише з дисциплін, з яких є державний іспит. Не всі студенти мають намір після закінчення університету працювати за

призначенням. Виявлені факти свідчать про спрямованість уваги багатьох студентів на власну особу, духовну нестійкість. Взявши до уваги ці дані, викладач повинен формувати у студентів комунікативну спрямованість, виховуючи почуття обов'язку, прагнучи збагачення духовного світу особистості.

Сприяє збагаченню духовного світу студента майбутнього вихователя дошкільного навчального закладу рідна мова. Мова народу є засобом передачі та розуміння людських чеснот, соціального та духовного досвіду поколінь. У Слові починається і завершується життя нації, у ньому починається і закінчується духовне життя людини. У мові нація закодує свою історію, звичаї, багатовіковий досвід, свою духовну і матеріальну самобутність. Про велику силу слова у формуванні духовного обличчя особистості говорили багато визначних учених, філософів, письменників, педагогів: Б. Грінченко, М. Грушевський, М. Драгоманов, І. Огієнко, Т. Шевченко. Справжнім шанувальником рідного слова був В. Сухомлинський.

Роздуми В. Сухомлинського з проблеми виховання духовно багаті та розвиненої особистості значною мірою узгоджуються з Концепцією виховання дітей і молоді в національній системі освіти, з Законом України "Про освіту в Україні", з Державною програмою розвитку і функціонування української мови. Звернення до педагогічної спадщини В. Сухомлинського на сучасному етапі є особливо актуальним, а проблема духовного збагачення засобами рідної мови заслуговує на увагу викладачів університету. В. Сухомлинський наголошував: "знай, бережи, збагачай велике духовне надбання свого народу – рідну українську мову. Це мова великого народу, великої культури" [6, с.1-10]. Василь Олександрович довів, що людина існує в мові, виявляє себе в мові, прокладає через мову, через спілкування місток для порозуміння з іншими людьми. Незаперечною є теза: "Зі слова починається людина".

Розвиток мовлення людини, виховання мовленнєвої культури і культури спілкування, як запоруки духовного збагачення особистості, багато в чому залежить від мовленнєвого середовища: сукупності сімейних, побутових, соціально-педагогічних неорганізованих і цілеспрямованих умов спілкування в системах "дорослий (батьки, родичі, вихователь, учитель) – дитина", "дитина-дорослий", "дитина-дитина", "викладач-студент". Ефективний вплив мовленнєвого середовища на розвиток і виховання особистості залежить, насамперед, від якості впливу його стимулюючих факторів, а саме: від слова педагога, вчителя, вихователя, батьків, однолітків.

Аналіз педагогічної спадщини вченого та власні спостереження засвідчили, що чільне місце в процесі формування та збагачення духовності студентів, відводиться живому слову викладача. За переконанням ученого, справжній учитель-словесник - той, хто володіє високою мовною культурою, пристрасно любить рідне слово й вмє посправжньому розкрити його красу, виховати любов до нього у своїх учнів і зробити слово рідної мови надійним та єдиним засобом виховання й збагачення людської душі.

Мудрі поради В. Сухомлинського щодо мовної особистості вчителя можна звести в обов'язкові правила мовної поведінки вихователя. Наведемо деякі з них:

- Мистецтво виховання охоплює насамперед мистецтво говорити, звертатись до людського серця.
- Особистість учителя розкривається перед учнем в єдності слова й поведінки; у слові вчитель виявляє себе, свою моральність, своє ставлення до вихованця, свою емоційно-мовленнєву культуру.
- Мовна культура педагога – це дзеркало її духовної культури. Мовна культура забезпечує успіх у тій найтоншій сфері виховання, яку ми сьогодні називаємо моделюванням, перетворенням, переведенням зовнішньої діяльності на мову внутрішнього світу людини.
- Учитель повинен виявляти "творчість словом" і вчити словесної творчості учнів, щоб вони відчували красу рідної мови, дбали про її чистоту, дбайливо ставились до слова.

Не менше значення, ніж слово вихователя, має, за В. Сухомлинським, і слово друковане - невичерпне джерело духовної культури, ім'я якого - книжка. Читаючи художню літературу, людина вчиться оцінювати життєві явища, об'єкти живої природи і на цій основі сприймає, оцінює красу навколишнього середовища, красу людських почуттів, осмислює дійсність з погляду загальнолюдських цінностей та духовних орієнтирів. "Художня література має неоціненний вплив на людину, розвиток та збагачення її духовної культури" – наголошував В. Сухомлинський.

Критикуючи "безкнижковість" деяких шкіл, називаючи це явище однією з найнебезпечніших хвороб, учений зазначав, що "найважливіше освітнє і виховнє завдання школи в тому, щоб юнаки і дівчата знаходили найвище задоволення в читанні" [8, с.392].

Спіраючись на виховні можливості художньої літератури, В. Сухомлинський, як тонкий знавець дитячих душ, впливав на них не тільки опосередковано, даючи відповідні педагогічні настанови вчителям, а й прямо, засобами художнього слова, яким володів досконало, безпосередньо звернених до дітей. Його художні твори спонукають розум і почуття дитини до аналізу вчинку літературних героїв, до відповідних висновків, викликають бажання наслідувати їх або, навпаки, чинити по-іншому.

Видатний педагог зазначає, що духовність – складне поєднання таких особливостей інтелектуальної, почуттєво-емоційної та вольової сфер людської психіки, які сприяють формуванню потреби в пізнанні світу, себе, інших людей та засвоєнню духовних цінностей.

"Надаючи великого значення духовному світові особистості, яка тільки-но формується, ми, - впише Василь Олександрович Сухомлинський, - вкладаємо в поняття "духовний світ", "духовне життя" такий зміст, як розвиток, формування й задоволення її моральних, інтелектуальних і естетичних запитів та інтересів" [7, с.212].

Всебічне вивчення педагогом особистості студента важливе для послідовного втілення у навчально-виховний процес спадщини В. Сухомлинського.

Творча спадщина В. Сухомлинського є актуальною для справи навчання рідної мови в сучасних умовах національної системи освіти і виховання в Україні. Осмислення спадщини видатного українського педагога, уміле використання її на практиці збагачує досвід роботи над словом і зі словом і може значною мірою сприяти успішному розв'язанню проблеми розуміння викладачем університету особистості студента, що сприяє духовному становленню.

"Світ вступає у вік людини", - писав учений в одній із своїх праць. І, переосмисливши це твердження з висоти

сучасності, можемо сказати, що нині відроджуване українське дошкілля і педагогіка потребують детального вивчення діяльності В. Сухомлинського. Це допоможе викладачеві у вивченні особистості і духовному ставленні.

Не розуміючи суттєвого в особистості студента, викладач працює, не враховуючи внутрішньої позиції виховуваного. А це, в свою чергу, зводить ефект взаємодії між ними до мінімуму. Будучи носієм духовних норм, викладач передає їх студентам навмання, а знання студентами цих норм може набуті формального характеру.

Розуміння особистості студента дає змогу викладачеві правильно співвіднести далекі й близькі цілі навчально-виховного процесу, вести правильну лінію тактики духовного виховання. Таке розуміння є запорукою вибору викладачем найдоцільніших засобів педагогічного впливу, реалізації інтегративного, комплексного підходу до процесу духовного виховання студента.

Нами встановлена певна недостатність комунікативного контакту між викладачем і студентом у навчальному процесі університету, що є значною перешкодою на шляху до духовного становлення майбутнього вихователя дошкільного навчального закладу. Причиною цього є деяка розбіжність між соціальними установками викладача університету і його рольовими функціями.

Уважаємо за доцільне працювати над вивченням особистості студента в університеті, а одночасно й над виявленням резервів із поліпшення умов спілкування в системі "викладач-студент", що сприятиме духовному становленню студента університету майбутнього вихователя дошкільного навчального закладу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І.Д. Виховання особистості: у 2 кн. Кн. 2: Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади. – К.: Либідь, 2003. – 344 с.
  2. Бех І.Д. Виховання особистості: У 2-х книгах: Навчально-методичний посібник. Кн. 1.: Особистісно-орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. – К.: Либідь, 2003. – 280 с.
  3. Косьяненко М.Д. Педагогіка співробітництва: Навч. посібник. – К.: Вища школа, 1993. – 210 с.
  4. Коваль Л.Г. Виховання почуття прекрасного: Методичний посібник. – К.: Рад. школа, 1983. – 56 с.
  5. Сухомлинський В.О. Слово рідної мови // Українська мова і література у школі. 1968. – № 12. – С. 1-10.
  6. Сухомлинський В.О. Духовний світ школяра // Вибр. твори: У 5 т. – К.: Рад. школа, 1976. – Т. 1. – С. 212.
  7. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: У 5 т. – К.: Рад. школа, 1976. – Т. 5. – С. 392.
-